

КРИЗИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ*

© 2025 ШУБЕНКО І. А., СТОЙКО О. Я.

УДК 368.91:338.124.4
JEL Classification: G22; E44

Шубенко І. А., Стойко О. Я. Кризи та їх вплив на стан розвитку ринку страхування в Україні

Метою дослідження є визначення впливу економічних та інших криз, що мали місце в Україні у період з 2003 р. по 2023 р., на ринок страхування шляхом ідентифікації та опису основних криз, аналізу основних показників розвитку ринку страхування. Завданнями дослідження є: ідентифікувати й описати основні економічні та інші кризи, які відбувалися в Україні за період 2003–2023 рр. Досліджено вплив криз на ринок страхування з урахуванням аналізу показників: валових страхових премій, валових страхових виплат і частки валових страхових премій у ВВП як основних індикаторів стану розвитку ринку страхування. Окреслено, як кожна з ідентифікованих криз вплинула на ринок страхування загалом. Для виконання поставлених завдань у дослідженні використовувалися методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, які були доповнені методами економічного аналізу й окремими його прийомами – графічним і табличним. Досліджено, що страхові компанії, як і інші підприємства, зазнають впливу кризових явищ, що позначаються на розвитку всього страхового ринку. Страхування не є універсальним засобом для пом'якшення кризових ситуацій у глобальному масштабі, а виступає лише як засіб для вирішення конкретних проблем окремих підприємств або фізичних осіб. Визначено, що кризи мають суттєвий вплив на український ринок страхування, адже віддзеркалюють проблеми як банківського сектора, так і реального сектора економіки. За двадцятирічний період дослідження (з 2003 р. по 2023 р.) ринок страхування пережив світову фінансову кризу 2008 р., вітчизняну кризу 2014–2015 рр., світову кризу, спричинену світовою пандемією, та нову кризу, пов'язану з російсько-українською війною. Встановлено, що найбільше падіння страхового ринку в Україні спостерігалось у 2022–2023 роках, у рік повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Встановлено, що рівень проникнення страхування у ВВП склав лише 0,5 %, а валові премії були нижчими за показники 2003 року. У 2023 році спостерігалось незначне зростання валових страхових премій до 1249,7 млн дол. США, але цей показник також залишився нижчим за рівень 2003 року. Варто зазначити, що у 2022 та 2023 роках спостерігалися рекордні показники виплат: майже 37 % у 2022 році та близько 38 % у 2023 році. Отже, вважаємо, що економічна криза, пов'язана з війною, спричинила найбільші втрати для розвитку ринку страхування в Україні, про що свідчить лінія тренду по валових страхових преміях. На відновлення показників піде досить багато часу, і це буде можливим лише за умови встановлення миру на території України.

Ключові слова: криза, економічна криза, ринок страхування, валові страхові премії, валові страхові виплати, частка валових страхових премій у ВВП.

Рис.: 1. Бібл.: 38.

Шубенко Інна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: inna75@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3461-9237>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-9633-2017>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57315486900>

Стойко Олег Якович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: oy100iko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6120-8089>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-7520-2017>

UDC 368.91:338.124.4
JEL Classification: G22; E44

Shubenko I. A., Stoiko O. Y. Crises and Their Impact on the Development of the Insurance Market in Ukraine

The aim of the research is to determine the influence of economic and other crises that occurred in Ukraine from 2003 to 2023 on the insurance market by identifying and describing the main crises, analyzing key indicators of the insurance market development. The research objectives include identifying and describing the main economic and other crises that took place in Ukraine during the period from 2003 to 2023. The impact of the crises on the insurance market is examined, taking into account the analysis of the following indicators: gross insurance premiums, gross insurance payouts, and the share of gross insurance premiums in GDP as the main indicators of the state of development of the insurance market. It is outlined how each of the identified crises influenced the insurance market as a whole. To achieve the set objectives, methods of analysis and synthesis, induction and deduction were used in the research, supplemented by methods of economic analysis and specific techniques – both graphical and tabular. It has been surveyed that insurance companies, like other enterprises, are influenced by crisis phenomena, which are reflected in the development of the entire insurance market. Insurance is not a universal means to mitigate crisis situations on a global scale, but rather serves as a tool to address specific problems of individual enterprises or individuals. It is defined that crises have

* Роботу виконано у межах науково-дослідної теми: «Трансформація та модернізація страхового бізнесу в умовах ризикогенності навколишнього середовища» 0121U110202..

a significant impact on the Ukrainian insurance market, as they reflect issues from both the banking sector and the real economy sector. Over the twenty-year long research period (from 2003 to 2023), the insurance market experienced the global financial crisis of 2008, the national crisis of 2014–2015, the global crisis caused by the world pandemic, and a new crisis related to the Russian-Ukrainian war. The most significant decline in the insurance market in Ukraine was observed in 2022–2023, during the first year of the full-scale invasion of the territory of Ukraine by the Russian Federation. It is found that the penetration rate of insurance into GDP was only 0.5%, while gross premiums were lower than the figures of 2003. In 2023, a slight increase in gross insurance premiums was observed, reaching USD 1249.7 million, but this figure also remained below the level of 2003. It is noteworthy that record payout levels were observed in 2022 and 2023: nearly 37% in 2022 and about 38% in 2023. Thus, we believe that the economic crisis related to the ongoing war has caused the greatest losses for the development of the insurance market in Ukraine, as evidenced by the trend line of gross insurance premiums. It will take a considerable amount of time to recover these indicators, and this will only be possible under the condition of establishing peace in Ukraine.

Keywords: crisis, economic crisis, insurance market, gross insurance premiums, gross insurance payouts, share of gross insurance premiums in GDP.

Fig.: 1. Bibl.: 38.

Shubenko Inna A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Polissia National University (7 Staryi Blvd, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: inna75@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3461-9237>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-9633-2017>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57315486900>

Stoiko Oleh Ya. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Polissia National University (7 Staryi Blvd, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: oy100iko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6120-8089>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/U-7520-2017>

Сучасний світовий економічний простір є відкритим і глобалізованим, що зумовлює появу кризи в одній країні і перенесення її до іншої. Економічні кризи супроводжують сьогодення постійно: то один континент, то інший піддається впливу різноманітних криз. Економісти їх називають економічними, промисловими, фінансовими, системними, політичними. Нинішня економічна та фінансова система у світовому масштабі є надзвичайно складним механізмом, яка має повторювані елементи у кожній країні та має свої національні особливості. Ця відкритість сприяє як вдосконаленню і розвитку світової економіки, так і появі економічних потрясінь і значних кризових явищ та відсутності стабільності.

У сучасному світі економічні кризи мають різні джерела походження, які провокуються безліччю факторів. Кількість цих факторів є досить великою. Але наслідки економічних криз, незалежно від факторів, що їх провокують, переважно є негативними.

Це і зниження доходів суб'єктів господарювання та реальних доходів населення, збільшення витрат, зростання цін та інфляційних процесів, зменшення валютних надходжень до країни, зростання частки запозичень та боргів, як на рівні країни, так і окремого домогосподарства та суб'єкта підприємництва та ін.

Одним із важливих механізмів, який має сприяти пом'якшенню наслідків кризових явищ, є інститут страхування, але за нинішніх умов цей інститут також піддається впливу різноманітних криз, адже страхові компанії є учасниками ринку

та суттєво пов'язані із банківською системою, яка досить часто підпадає під вплив кризових явищ.

Різноманітні види криз вчені досліджували давно, із появою перших кризових явищ у тогочасних економічних системах, дослідження стали більш глибокими саме у нинішньому столітті, адже чим вищий рівень розвитку економік і світових фінансових ринків, тим більшою є залежність один від одного, і кризи в одній сфері породжують проблеми у іншій.

Багато науковців на заході вивчають кризи, фактори, що їх спричиняють, і їх причини. Особливістю західних праць є пошук механізмів, інструментів якнайшвидшого виходу із кризових явищ в економіці, для полегшення наслідків криз на державному рівні. Цим питанням присвячені праці Шварца А., Сороса Дж., Еліота Л., Аткінсона Д., Кіндлбергер К. та багатьох інших вчених [33; 35; 36; 37; 38]. Фахівці міжнародних світових фінансових організацій також детально вивчають кризові явища в економіці і надають рекомендації головам центральних банків та урядів, роблять прогнози розвитку тієї чи іншої кризи [34].

Вітчизняні науковці вивчають кризові явища в економіці, адже наша країна має досить слабкий економічний потенціал порівняно із провідними країнами, тому що тривалий час перебувала під впливом економіки колишнього СРСР, потім росії. Одним із найвідоміших економістів, що вивчав кризи, був вітчизняний науковець М. Туган-Барановський, який на прикладі економіки Англії довів існування промислових криз, наголошуючи на їх циклічності [27].

Особливістю сучасних наукових публікацій вітчизняних науковців є те, що тема криз викликає жваве обговорення після їх прояву та здійснення відповідних кроків уряду щодо зменшення впливу кризових явищ [1; 2; 4–8; 13; 14; 18].

Так, типологізацію та теоретичні аспекти визначення видів фінансових і банківських криз досліджували Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М., Проноза П. та Мироненко М. Ю. [17; 23; 29]. У вітчизняному доробку багато праць, які стосуються галузевих аспектів криз, таких як банківських, валютних, криза державних фінансів, поділу криз на два рівня, окремої фінансової установи, підприємств та системної кризи окремої галузі і т. ін. [1; 15; 17; 31]. Інша дослідниця наголошує на тому, що «банківські кризи є невід'ємною складовою ринкової економіки, вони супроводжують процес поступового розвитку суспільства... будь-які потрясіння у банківській сфері зумовлюють загострення політичної ситуації та провокують коливання курсу національної валюти» [17, с. 219]. Інші дослідники вивчають причини виникнення криз, інструменти, які пропонує уряд для скорочення тривалості криз [1; 4; 6; 11–14; 16; 25].

Нині, як показує аналіз наукової літератури, кризи розглядаються у контексті їх впливу на сферу державних фінансів, банківську сферу, і не зачіпає інтереси страхового сектора, проведемо дослідження, чи впливають економічні та фінансові кризи на страховий ринок в Україні. Адже власне інструмент страхування покликаний відшкодовувати збитки за рахунок створених резервів у разі настання визначених договором випадків.

Метою дослідження є визначення впливу економічних та інших криз, що мали місце в Україні у період з 2003 по 2023 роки, на ринок страхування шляхом ідентифікації та опису основних криз, аналізу показників розвитку ринку страхування.

Завданнями дослідження є: ідентифікувати й описати основні економічні та інші кризи, які мали місце в Україні за період 2003–2023 рр. Вивчити вплив криз на ринок страхування допоможуть такі індикатори, як валові страхові премії, виплати, частка валових страхових премій у ВВП як основних показників, які характеризують стан розвитку ринку страхування. Дослідити, як кожна з ідентифікованих криз вплинула на ринок страхування у цілому. Оцінити та порівняти вплив різних криз на ринок страхування, щоб визначити, яка з них мала найбільший негативний або позитивний вплив.

Для виконання поставлених завдань у дослідженні використовувалися методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції для окреслення криз, наслідків, які вони несли, які були доповнені методами еко-

номічного аналізу й окремими його прийомами – графічним та табличним – для оцінки впливу криз на ринок страхування в Україні.

У XXI столітті у світі вже відбулися дві великі фінансові кризи, найвідомішою стала криза 2007–2010 рр. у США, яка розпочалася зі сфери іпотечних кредитів, коли банківським сектором було видано велику кількість таких кредитів особам, які мали нестійкі доходи та погану кредитну історію. Ця криза охопила практично всі економіки країн, із різним ступенем охоплення та наслідками.

Через десять років, коли світ оговтався після чергової кризи, розпочалася нова криза, що була спровокована спалахом коронавірусу SARS-COV-2. У 2020 році ВООЗ була оголошена світова пандемія. В економіці всіх країн ця ситуація спровокувала зниження ділової активності, збільшення безробіття, скорочення робочих місць, збільшення витрат на покриття збитків від пандемії, чергове зростання боргів, інфляційні процеси та підвищення цін на товари та послуги.

Якщо розглядати кризи у економіці України, то варто наголосити, що економіка нашої країни перманентно знаходиться у постійній кризі, за виключенням окремих років. Бізнес і громадяни пережили не одну економічну кризу. Найважчим періодом в нашій країні був початок 90-х років, коли молода незалежна держава розпочала будівництво економіки на нових ринкових засадах, формуючи паралельно власну фінансову систему та окремі її елементи на абсолютно нових засадах. Це був нелегкий час для економіки і країни у цілому, суб'єктів господарювання та громадян. Було допущено багато помилок, які виправлялися досить часто у «ручному» режимі. Результатом багаторічної роботи стало те, що на початок нового тисячоліття наша Україна могла похвалитися сформованою фінансовою системою, структурованою банківською її складовою, ринком небанківських послуг, сформованою податковою системою, сферою державних фінансів, системою соціального страхування. Розвинувся бізнес, виробничий сектор зайняв гідне місце в економіці. Україна стала експортером продукції на світові ринки, економіка нашої країни стала відкритою. За таких умов вітчизняна економіка також стала переживати не лише власні кризи, які були спровоковані фінансово-економічними умовами нашої країни, але і світові кризи, які імпортувалися з інших більш розвинутих країн світу.

Науковці, вивчаючи фактори, які спричиняють економічні та фінансові кризи, переважно зазначають, що сучасні кризи є більш глибокими, адже зачіпають багато країн і пластів економіки – фінансовий, фондовий, ва-

лютий ринки, ринки ресурсів та капіталів, систему соціального страхування та державних фінансів. На всі проблеми накладаються рішення політиків, які намагаються захистити свої громадян та підприємців від наслідків криз, що зробити досить складно [2; 5; 10; 16; 18; 19; 28; 29].

Однією із таких криз стала криза 2008–2010 рр., вплив якої в Україні найвідчутнішим був у банківській сфері. Наступна криза розпочалася у політичному колі і була спровокована початком військових дій на Донеччині та Луганщині, анексією Криму. І причини останньої економічної кризи, яка розпочалася із повномасштабним вторгненням РФ в Україну на початку 2022 р., лежать на поверхні, не потребує глибоких роздумів, адже розпочалася війна, до масштабів якої не була готовою жодна країна. Як зазначає Корнівська В. О. та інші автори та фахівці, «...українсько-російська війна, та криза, яка нею спровокована вплинула не лише на вітчизняну економіку, але і на весь світовий економічний простір спричинивши глобальну продовольчу кризу у світі, міграційну, фінансову кризу не лише на європейському континенті, яка була зумовлена припливом мігрантів з України та необхідності їх соціальної підтримки, але і збільшенням воєнних витрат на фінансування війни в нашій країні. Нині відбувається тектонічний перерозподіл не лише фінансових ресурсів, але і глобальний перерозподіл впливу на світові фінансові потоки, які були установленими після другої Світової війни у XX столітті» [8; 10; 12, с. 24; 21]. Тобто війни, як фактор кризових явищ, є однією із найпроблемніших, адже зачіпає інтереси надзвичайно великого кола суб'єктів господарювання, уряди, центральні банки, всю без винятку фінансову та економічну системи, а тому несе лише негативні явища у вітчизняну та світову економіку.

Використовуючи статистичні матеріали щодо страхових премій, виплат, ВВП, визначимо, як на розвиток страхового ринку впливали економічні кризи в Україні. Для часткового виключення інфляційної складової у нашому дослідженні будемо використовувати такі показники, як ВВП у доларах США, валові страхові премії та виплати у доларах США.

Періодом дослідження стане 2003–2023 рр., більш ранішній період не має сенсу вивчати, адже він пов'язаний із системною кризою, яка охопила економіку нашої країни, пов'язана із масштабним переформатуванням економічної та фінансової системи на ринкові засади господарювання.

За двадцятирічний період дослідження з 2003–2023 рр. найбільша частка валових страхо-

вих премій складала у 2004 році і становила 6 % ВВП України, розрахованого у доларах США. За цей рік страховики в Україні зібрали найбільше страхових премій, вони склали 3666,3 млн дол. США. Але для цього року був характерним надзвичайно низький рівень виплат, який склав лише 8 %, на зарубіжних ринках цей показник є набагато вищим. Наступними продуктивними періодами для страхового ринку нашої країни були 2007 рік, коли обсяг валових страхових премій склав 3601,6 млн дол. США та 2013 рік, коли цей показник становив 3587,2 млн дол. США (рис. 1).

За двадцятирічний період ці три роки стали найуспішнішими для вітчизняного ринку страхування за зібраними валовими страховими преміями за всіма видами страхування, як ризиковими, так і накопичувальними. Завданнями страхового ринку є виплата страхового відшкодування у разі настання страхових випадків, тому звернемо увагу на страхові виплати. Найвищим був рівень виплат у 2007 році, ринок здійснив виплати у розмірі 842,6 млн дол. США, рівень виплат становив за вказані роки 23,4 % проти 16,2 % у 2013 році та 8 % у 2004 році. У середньому за двадцятирічний період дослідження середній рівень виплат в Україні становив 23 %, що є невисоким показником і вказує на прибутковість страхового бізнесу в Україні.

Період дослідження за страховим ринком можна поділити на три етапи, які переривалися кризами. Перший – 2003–2007 рр., коли частка валових страхових премій у ВВП України складала від 6 % до 3 %. І у період з 2003 р. по 2007 р. була характерна позитивна динаміка у формуванні валових страхових премій із найвищим показником у 2004 р., як ми це вказували.

У 2008 році в Україні почалася фінансова криза, яка була наслідком подій у провідних країнах США та Європи. Відомо, що у США Федеральна резервна система знизила облікову ставку до 0,2 %, що призвело до надмірної пропозиції дешевих грошей. Це супроводжувалося страхуванням ризиків неповернення кредитів, завдяки чому кредити стали доступними для багатьох громадян, які не мали стабільних доходів. У результаті виник бум іпотечного кредитування, а ціни на житло знизилися. Заборгованість за кредитами перевищила вартість придбаного житла. Ця ситуація спричинила іпотечну кризу, яка, своєю чергою, викликала банківську кризу. Внаслідок цієї кризи в США було націоналізовано найбільші банки та придбано контрольний пакет акцій найбільшої страхової компанії, щоб уникнути їх банкрутства. [13, с. 12]. Приблизно такою ж була ситуація

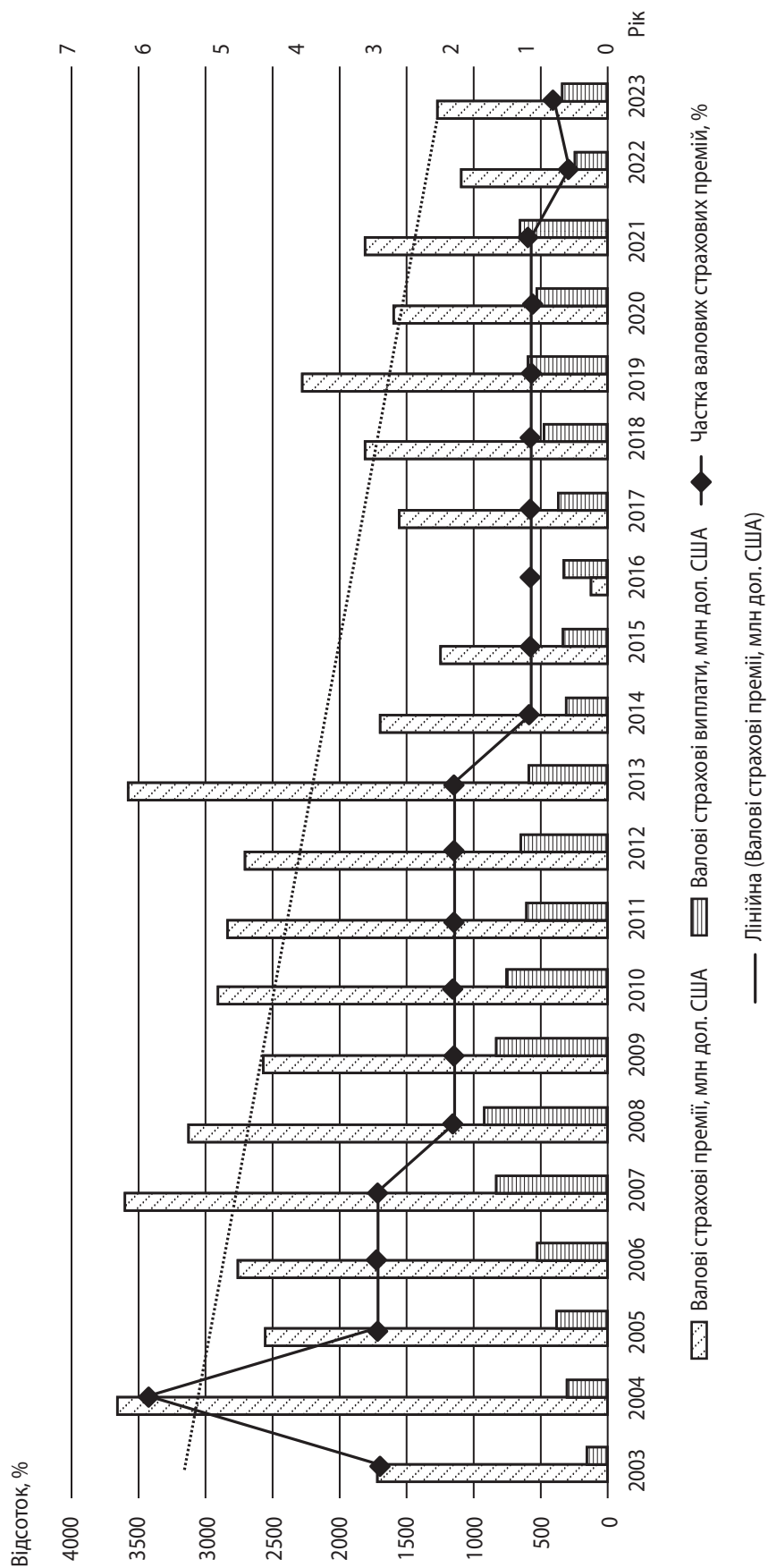

Рис. 1. Валові страхові премії, лінійна тренду; валові страхові виплати, частка валових страхових премій у ВВП України у 2003–2023 рр.

Джерело: розраховано і побудовано за даними [20; 26].

і у більшості провідних європейських країн, на ринку діяли низькі облікові ставки і пропозиція грошей була надлишковою.

В Україні криза 2008 р. була спровокована як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Зокрема, у 2008 році валовий зовнішній борг досяг в Україні 101 659,0 млн дол. США, у той час як у 2006 році він складав 54 512 млн дол. США, тобто збільшився в 1,8 разу [3]. На цьому тлі відбувається скорочення експорту і, відповідно, спостерігається від'ємне сальдо зовнішнього торговельного балансу [22]. До кінця 2008 р. банки в Україні видавали іпотечні кредити у вільно конвертованій валюті, відчувається значний дефіцит вільно конвертованої валюти в Україні. Збіг цих та інших факторів у часі сприяв формуванню фінансової кризи і в Україні.

Страховий ринок також відреагував на фінансову кризу, яка розпочалася у банківській сфері. У 2008–2013 рр. частка страхових премій у ВВП України становила 2 %. Для цього періоду є характерним зниження валових страхових премій у 2008 р. на 13 % порівняно із 2007 р., а у 2009 р. – на 39 %. У 2010 та 2011 рр. страховий ринок також не досягнув показника 2007 р., і валові страхові премії становили 2899,7 і 2840,2 млн дол. США відповідно.

На вихід із кризи страховому ринку України потрібно було п'ять років, щоб приблизитися до показників валових страхових премій 2007 р. Цей показник у 2013 р. становив 3587,2 млн дол. США, але він лише наблизився, не перевищив значення 2007 р.

У 2014 році в Україні відбувається наступний економічний спад. За результатами досліджень Інституту економічних досліджень та політичних консультацій «У 2014 році Україна стикнулася (на той час: примітка авторів) із найбільшими викликами, включно із економічною кризою, військовим конфліктом на Сході, анексією Криму росією. Падіння внутрішнього попиту та слабкий зовнішній попит спричинили падіння реального ВВП на 6,8 % ... промислове виробництво скоротилось на 10,1% передусім через військовий конфлікт на Сході України, Знецінення гривні було основною причиною повернення інфляції на рівні вищому за 10 % після кількох років низької інфляції» [9, с. 3–5, с. 30].

Страховий ринок знову відреагував на чергову економічну кризу падінням частки валових страхових премій у ВВП, показник знизився до 1 % та з 2014 року до 2021 року залишався сталим. У 2014 р. валові страхові премії обвалюються до показника 1698, 4 млн дол. США проти 3587,2 млн

дол. США у 2013 р. Наступний 2015 рік ринок страхування ще більше «провалюється» за валовими страховими преміями і складає всього 1239 млн дол. США, падіння проти 2013 року відбулося майже у три рази. Поступове підняття показника відбувається лише у 2018 році до 1798, 5 млн дол. США, але значення цього показника досягає лише його половини 2013 р. У 2019 році ринок страхування розпочав знову відновлення після п'ятирічної кризи, і валові страхові премії склали 2278,6 млн дол. США.

У 2020 році знову відбувається скорочення цього показника через нову хвилю світової економічної кризи, що була зумовлена спалахом коронавірусу SARS-COV-2. Як зазначають Гончаренко І. Г. та Дудченко Н. В., «світова пандемія призвела до активації глобальних кризових явищ, справила потужний вплив на фінансовий, зокрема і страховий сектор економіки України» [7, с. 110]. У цифровому вираженні криза у сфері страхування проявилася у тому, що валові страхові премії вже у 2020 році скоротилися на 30 % порівняно з попереднім роком. У 2021 році відбулося незначне підвищення цього показника до рівня 1796,3 млн дол. США. Особливістю цієї кризи у сфері страхування в Україні стало те, що ковід-криза сприяла появі страхових продуктів, які раніше виключалися із переліку страхових випадків. Наприклад, компенсація за втрату доходу через карантин або страхування від бізнес-ризиків, викликаних COVID-19. Пандемія прискорила впровадження цифрових технологій у вітчизняні страхові послуги. Страхові компанії активніше почали розробляти онлайн-сервіси для купівлі полісів, подачі заявки на відшкодування та консультації, з'явилися чат-боти, мобільні додатки через які відбувається дистанційне регулювання страхових випадків та укладання договорів страхування.

Не відновившись після кризи 2019–2020 рр., що зумовлена світовою пандемією, в Україні розпочалася війна, що також зумовила нову хвилю тяжкої економічної кризи. Надзвичайно масштабних руйнувань зазнав виробничий сектор економіки, про що наголошують вітчизняні науковці [8]. У перший рік повномасштабної війни з росією було окуповано близько 25 % території України, спостерігалось зниження ВВП, падіння виробничих показників та для економіки у цілому характерним є загальний рівень невизначеності. Цю економічну кризу вітчизняні економісти повністю пов'язують із війною, руйнувань від якої не було із часів Другої світової війни. Фінансовий сектор слугує розподілом фінансових ресурсів, створених у виробничому секторі економіки, тому

втрата не можна було запобігти, як результат – маємо значні втрати і на ринку страхування. Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну спровокував різкий обвал валових страхових премій, їх частка знизилася на половину і склала 0,5 % у ВВП, піднявшись у 2023 році до 0,7 %. У 2022 р. страховиками в Україні було зібрано лише 1084,5 млн дол. США валових страхових премій, що стало найнижчим показником за двадцятирічний період дослідження. У цей період державний регулятор здійснює політику очищення страхового ринку України, ринок стрімко покидають страхові компанії, які є слабкими через підвищення вимог до їх платоспроможності. Варто зазначити, що у 2022 та 2023 роках спостерігалися рекордні показники рівня виплат: майже 37 % у 2022 році та близько 38 % у 2023 році.

Війна для українського ринку страхування стала найбільшим випробуванням та кризою у страховому секторі, порівняно із попередніми кризами 2008 р., 2014 р., 2020 років.

ВИСНОВКИ

Перший висновок, який впливає з проведеного аналізу, свідчить про те, що страхові компанії, як і інші підприємства, підлягають впливу криз та кризових явищ. Страхування не є універсальним засобом для зменшення кризових ситуацій у глобальному масштабі, а виступає лише як засіб для вирішення конкретних проблем окремих підприємств або фізичних осіб.

Другий висновок вказує на те, що в Україні страхування залишається досить обмеженим механізмом захисту від кризових явищ. Протягом двадцятирічного періоду з 2003 по 2023 рік рівень проникнення страхування в економіку у середньому не перевищував 1,7 %, що значно нижче показників розвинутих країн.

Третій висновок – дослідження підкреслює, що кризи суттєво впливають на український страховий ринок, відображаючи проблеми як у банківському секторі, так і в реальному секторі економіки. Протягом досліджуваного періоду ринок страхування зазнав впливу світової фінансової кризи 2008 року, внутрішньої кризи 2014–2015 років і глобальної кризи, що спричинена світовою пандемією COVID-19. На відновлення показників по валових страхових преміях до попереднього рівня ринок страхування витрачав у середньому п'ять років. Це було характерно для кризи 2008 р. та внутрішньої кризи 2014 р.

Четвертий висновок стосується того, що найбільше падіння страхового ринку в Україні спостерігалося у 2022–2023 роках. У 2022 році на стра-

ховому ринку зафіксовано значні втрати: рівень проникнення страхування у ВВП становив лише 0,5 %, а валові страхові премії були нижчими, ніж у 2003 році. У 2023 році спостерігалося невелике зростання валових премій до 1249,7 млн дол. США, але цей показник також залишався нижчим за рівень 2003 року. В обох роках спостерігалися рекордні виплати: близько 37 % у 2022 році та близько 38 % у 2023 році.

Тому вважаємо, що економічна криза, пов'язана з війною, принесла втрати для ринку страхування в Україні, про що свідчить лінія тренду по валових страхових преміях. На відновлення показників піде більше часу, ніж це було при світовій фінансовій кризі, кризі 2014 року, і це буде можливим лише за умови встановлення миру на території України.

Подальші дослідження стосуватимуться поглибленого аналізу кризи, що розпочалася з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році та триває досі, а також визначення шляхів зменшення її впливу на страховий ринок. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аржевітін С. М. Системна банківська криза в Україні: особливості, причини та шляхи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 8. С. 16–18.
2. Біленко Ю. Міжнародні фінансові потоки в країні Центральної та Східної Європи після глобальної фінансової кризи 2008 року: структурні особливості. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 154–159. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-25>
3. Валовий зовнішній борг України з 2006 по 2024 рр. (млн. дол. США) URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/>
4. Варцаба В. І., Чубарь В. О., Огородник О. Г. Фінансова підтримка бізнесу: банківський сектор VS «Коронавірусна» криза. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. Вип. 16 (1). С. 47–58.
5. Вітер І. І. Світова економічна криза як закономірний наслідок глобалізації. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2014. № 6. С. 32–43.
6. Воронова О., Марущак С., Пугачов М. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>
7. Гончаренко І. Г., Дудченко Н. В. Загрози та перспективи розвитку страхових компаній у період пандемії COVID-19. *Держава та регіони*. 2021. № 3. С. 108–113. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-3-17>

8. Дейнеко Л., Кушніренко О., Ципліцька О., Гахович Н. Наслідки повномасштабної воєнної агресії РФ для української промисловості. *Економіка України*. 2024. № 5. С. 3–25.
DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003>
9. 2014 рік: економічні підсумки для України URL: http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/Economic_Summary/ES_2014_ukr.pdf
10. Жила Г. В. Економічні та соціальні наслідки війни в Україні, вплив конфлікту на світову економіку. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35>
11. Ільченко-Сюйва Л. В. Фінансова криза: шлях до оздоровлення систем фінансових посередників. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 20. С. 68–71.
12. Корнівська В. О. Українська воєнна криза як частина глибинного світового трансформаційного процесу: фінансові механізми стабілізації та відновлення. *Проблеми економіки*. 2022. № 2 (52). С. 22–31.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-2-22-31>
13. Лютий І., Юрчук О. Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр.: деякі чинники та уроки. *Вісник Національного банку України*. 2011. № 1. С. 10–16.
14. Макаренко Є. Світова фінансова криза та її вплив на фінансово-кредитну сферу держави. *Ринок цінних паперів України*. 2009. № 3–4. С. 39–44.
15. Мельник В. М., Калінська І. М. Фінансова криза підприємства: визначення з позиції циклічної динаміки його розвитку. *Бізнес Інформ*. 2012. № 11. С. 178–182.
16. Мельник Л. О., Самофал І. М., Шершень Т. В. Глобальна світова фінансова криза та її вплив на розвиток економіки України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2009. Вип. 2. С. 450–457. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_2_65
17. Мироненко М. Ю. Генезис системної банківської кризи. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 218–224.
18. Молохова Я. О. Світова фінансова криза та її наслідки для України. *Наукові праці НДФІ*. 2010. Вип. 2. С. 21–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2010_2_4
19. Мошенський С. З. Фінансові кризи початку XX століття в Україні. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. № 1 (31). С. 281–300.
DOI: [https://doi.org/10.26642/pbo-2015-1\(31\)-281-300](https://doi.org/10.26642/pbo-2015-1(31)-281-300)
20. Номінальний ВВП України з 2002 по 2023 pp. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/index.php>
21. Піляєв І. С. Трансформація глобалізаційних процесів у контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 3–20.
DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.003>
22. Платіжний баланс України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/>
23. Проноза П. Систематизація визначення поняття «Фінансова криза» та класифікація її видів. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 27–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_1_5
24. Резолюція «Війна в Україні та її економічні, соціальні й екологічні наслідки» Європейський економічний і соціальний комітет (ЄЕСК). URL: <http://federation.org.ua/podiitafakti/evropeiskii-ekonomichnii-i-sotsialniikomitet-eesk-zatverdiv-rezolyutsiyu-v-yakii-rishu>
25. Руденко З. М. Фінансові кризи в Україні 2014–2015 років: причини та інструменти регулювання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.7. С. 216–221.
26. Статистика страхового ринку України 2003–2023 pp. URL: <https://forinsurer.com/stat>
27. Туган-Барановський, М. І. Періодичні промислові кризи. Історія англійських криз. Загальна теорія криз. Українська економічна думка : хрестоматія / упоряд. С. М. Злупко. Київ, 2007. С. 400–450.
28. Черевик Н. В., Черевик А. М. Основні індикатори конкурентоздатності банків в умовах світової фінансової кризи в Україні. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2016. № 3 (53) Ч. 3. С. 150–152.
DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2010-3\(53\) Ч. 3. С. 150-152](https://doi.org/10.26642/jen-2010-3(53) Ч. 3. С. 150-152)
29. Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М. Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 6–13.
30. Швайка М., Пельо А. Світова фінансова криза та шляхи її подолання. *Віче*. 2011. № 6. С. 29–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_6_11
31. Штефан Л. Б. Валютні кризи в Україні в контексті теорії циклів. *Ефективна економіка*. 2016. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_4_33
32. Ярошенко І. В., Костяна О. В. Економічна криза 2014 р. в Україні та антикризова податкова політика. *Бізнес Інформ*. 2014. № 10. С. 318–323. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_10_53
33. Elliot L., Atkinson D. The Age of Insecurity The Age of Insecurity. Verso. London-NewYork, 1998. 199 p. URL: <http://surl.li/pwkeit>
34. The Financial Crisis and Information Gaps Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors. Prepared by the IMF Staff and the FSB Secretariat. 2009. October, 29. 26 p. URL: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/102909.pdf>
35. Kindleberger C., Aliber R. Manias, Panics and Crashes. A History of Financial Crises. John Wiley & Sons, Inc. 2011. 356 p. URL: <https://delong.typepad.com/manias.pdf>
36. Schwartz A. I. Real and Pseudo – Financial Crises. 2008. 124 p.

37. Soros G. The Tragedy of the European Union and How to Resolve It. URL: <https://studioopinii.pl/wp-content/uploads/2012/09/Soros-on-EU.pdf>
38. Soros G. The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It. : PublicAffairs Books. 2008. 208 p.

REFERENCES

- "2014 rik: ekonomichni pidsumky dlia Ukrainy" [2014: Economic Results for Ukraine]. http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/Economic_Summary/ES_2014_ukr.pdf
- Arzhevitin, S. M. "Systemna bankivska kryza v Ukraini: osoblyvosti, prychny ta shliakhy podolannia" [Systemic Banking Crisis in Ukraine: Features, Causes and Ways to Overcome It]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 8 (2016): 16-18.
- Bilenko, Yu. "Mizhnarodni finansovi potoky v krainy Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy pislia hlobalnoi finansovoi kryzy 2008 roku: strukturni osoblyvosti" [International Financial Flows to Central and Eastern European Countries after the 2008 Global Financial Crisis: Structural Features]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 191 (2024): 154-159.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-25>
- Cherevyk, N. V., and Cherevyk, A. M. "Osnovni indykatory konkurentozdatnosti bankiv v umovakh svitovoi finansovoi kryzy v Ukraini" [Main Indicators of Bank Competitiveness in the Context of the Global Financial Crisis in Ukraine]. *Visnyk ZhDTU: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, vol. 3, no. 3(53) (2016): 150-152.
DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2010-3\(53\)](https://doi.org/10.26642/jen-2010-3(53))
- Deineko, L. et al. "Naslidky povnomasshtabnoi voiennoi ahresii RF dlia ukrainskoi promyslovosti" [Consequences of Full-scale Military Aggression by the Russian Federation for Ukrainian Industry]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5 (2024): 3-25.
DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003>
- Elliot, L., and Atkinson, D. "The Age of Insecurity. The Age of Insecurity". Verso. London-NewYork.1998. <http://surl.li/pwkeit>
- Honcharenko, I. H., and Dudchenko, N. V. "Zahrozy ta perspektyvy rozvytku strakhovykh kompanii u period pandemii COVID-19" [Threats and Prospects for the Development of Insurance Companies During the COVID-19 Pandemic]. *Derzhava ta rehiony*, no. 3 (2021): 108-113.
DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-3-17>
- Ilchenko-Siuiva, L. V. "Finansova kryza: shliakh do ozdorovlennia system finansovykh poserednykiv" [Financial Crisis: The Path to Recovery of Financial Intermediary Systems]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 20 (2010): 68-71.
- Kindleberger, C., and Aliber, R. "Manias, Panics and Crashes. A History of Financial Crises". John Wiley & Sons, Inc. 2011. <https://delong.typepad.com/manias.pdf>
- Kornivska, V. O. "Ukrainska voienna kryza yak chastyna hlybynnoho svitovoho transformatsiinoho protsesu: finansovi mekhanizmy stabilizatsii ta vidnovlennia" [The Ukrainian Military Crisis as Part of a Deep Global Transformation Process: Financial Mechanisms for Stabilization and Recovery]. *Problemy ekonomiky*, no. 2(52) (2022): 22-31.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-2-22-31>
- Liutyi, I., and Yurchuk, O. "Finansovo-ekonomichna kryza 2008-2010 rr.: deiaki chynnyky ta uroky" [The Financial and Economic Crisis of 2008-2010: Some Factors and Lessons]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 1 (2011): 10-16.
- Makarenko, Ye. "Svitova finansova kryza ta yii vplyv na finansovo-kredytnu sferu derzhavy. Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy" [The Global Financial Crisis and its Impact on the Financial and Credit Sector of the State. Securities Market of Ukraine]. *Visnyk Derzhavnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku*, no. 3-4 (2009): 39-44.
- Melnik, L. O., Samofal, I. M., and Shershen, T. V. "Hlobalna svitova finansova kryza ta yii vplyv na rozvytok ekonomiky Ukrainy" [The Global Financial Crisis and Its Impact on the Development of the Ukrainian Economy]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*. 2009. http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_2_65
- Melnik, V. M., and Kalinska, I. M. "Finansova kryza pidpriemstva: vyznachennia z pozytsii tsyklichnoi dynamiky ioho rozvytku" [Financial Crisis of an Enterprise: Definition from the Perspective of the Cyclical Dynamics of Its Development]. *Biznes Inform*, no. 11 (2012): 178-182.
- Molokhova, Ya. O. "Svitova finansova kryza ta yii naslidky dlia Ukrainy" [The Global Financial Crisis and Its Consequences for Ukraine]. *Naukovi pratsi NDFI*. 2010. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2010_2_4
- Moshenskyi, S. Z. "Finansovi kryzy pochatku XX stolittia v Ukraini" [Financial Crises of the Early 20th Century in Ukraine]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, no. 1(31) (2015): 281-300.
DOI: [https://doi.org/10.26642/pbo-2015-1\(31\)-281-300](https://doi.org/10.26642/pbo-2015-1(31)-281-300)
- Myronenko, M. Yu. "Henezys systemnoi bankivskoi kryzy" [Genesis of the Systemic Banking Crisis]. *Intelekt XXI*, no. 1 (2018): 218-224.
- "Nominalnyi VVP Ukrainy z 2002 po 2023 rr." [Nominal GDP of Ukraine from 2002 to 2023]. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/index.php>
- "Platizhnyi balans Ukrainy" [Ukraine's Balance of Payments]. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/>
- Piliaiev, I. S. "Transformatsiia hlobalizatsiinykh protsesiv u konteksti naslidkiv povnomasshtabnoho rosiiskoho vtorhnennia v Ukrainu" [Transformation

- of Globalization Processes in the Context of the Consequences of the Full-scale Russian Invasion of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2022): 3-20.
DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.003>
- Pronoza, P. "Systematyzatsiia vyznachennia poniattia «Finansova kryza» ta klasyfikatsiia yii vydiv" [Systematization of the Definition of the Concept of "Financial Crisis" and Classification of Its Types]. *Svit finansiv*. 2014. http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_1_5
- "Rezoliutsiia «Viina v Ukraini ta yii ekonomichni, sotsialni i ekolohichni naslidky»" [Resolution "The War in Ukraine and its Economic, Social and Environmental Consequences"]. Yevropeyskyi ekonomichnyi i sotsialnyi komitet (IEESK). <http://federation.org.ua/podiitafakti/evropeiskii-ekonomichnii-i-sotsialnikomitet-eesk-zatverdiv-rezolyutsiyu-v-yakii-rishu>
- Rudenko, Z. M. "Finansovi kryzy v Ukraini 2014-2015 rokiv: prychny ta instrumenty rehuliuвання" [Financial Crises in Ukraine in 2014-2015: Causes and Regulatory Tools]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 25.7 (2015): 216-221.
- "Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy 2003-2023 rr." [Statistics of the Insurance Market of Ukraine 2003-2023]. <https://forinsurer.com/stat>
- Shabelnyk, T. V., Marena, T. V., and Shabelnyk, M. M. "Suchasni pidkhody do typolohizatsii svitovykh finansovykh kryz" [Modern Approaches to Typology of Global Financial Crises]. *Biznes Inform*, no. 10 (2020): 6-13.
- Shtefan, L. B. "Valiutni kryzy v Ukraini v konteksti teorii tsykliv" [Currency Crises in Ukraine in the Context of Cycle Theory]. *Efektivna ekonomika*. 2016. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_4_33
- Shvaika, M., and Pelo, A. "Svitova finansova kryza ta shliakhy yii podolannia" [The Global Financial Crisis and Ways to Overcome It]. *Viche*. 2011. http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_6_11
- Soros, G. "The Tragedy of the European Union and How to Resolve It". <https://studioopinii.pl/wp-content/uploads/2012/09/Soros-on-EU.pdf>
- Soros, G. *The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It*. Public Affairs Books, 2008.
- Schwartz, A. I. *Real and Pseudo - Financial Crises*, 2008.
- "The Financial Crisis and Information Gaps Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors. Prepared by the IMF Staff and the FSB Secretariat. October 29, 2009". <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/102909.pdf>
- Tuhan-Baranovskyi, M. I. "Periodychni promyslovi kryzy. Istoriia anhliiskykh kryz. Zahalna teoriia kryz" [Periodic Industrial Crises. History of English Crises. General Theory of Crises]. In *Ukrainska ekonomichna dumka*, 400-450. Kyiv, 2007.
- "Valovyi zovnishnii borh Ukrainy z 2006 po 2024 rr. (mln. dol. SSHA)" [Ukraine's Gross External Debt from 2006 to 2024 (Million USD)]. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/>
- Vartsaba, V. I., Chubar, V. O., and Ohorodnyk, O. H. "Finansova pidtrymka biznesu: bankivskyi sektor VS «Koronavirusna» kryza" [Financial Support for Business: Banking Sector VS "Coronavirus" Crisis]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, no. 16(1) (2020): 47-58.
- Viter, I. I. "Svitova ekonomichna kryza yak zakonomirnyi naslidok hlobalizatsii" [The Global Economic Crisis as a Natural Consequence of Globalization]. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku*, no. 6 (2014): 32-43.
- Voronova, O., Marushchak, S., and Puhachov, M. "Hlobalni finansovo-ekonomichni kryzy ta yikh vplyv na ekonomiku derzhav" [Global Financial and Economic Crises and Their Impact on the Economies of States]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 51 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>
- Yaroshenko, I. V., and Kostiana, O. V. "Ekonomichna kryza 2014 r. v Ukraini ta antykryzova podatкова polityka" [The 2014 Economic Crisis in Ukraine and Anti-crisis Tax Policy]. *Biznes Inform*. 2014. http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_10_53
- Zhyla, H. V. "Ekonomichni ta sotsialni naslidky viiny v Ukraini, vplyv konfliktu na svitovu ekonomiku" [Economic and Social Consequences of the War in Ukraine, the Impact of the Conflict on the Global Economy]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 47 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35>